

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA PEÇELEME VE SOSYAL PSİKOLOJİ

Rana DAYIOĞLU ERUL¹

■ Özet

Vergi hukukuna özgü bir kavram olan peçeleme, özel hukuk kavramı olan kanuna karşı hilenin vergi hukukuna yansması olarak değerlendirilmektedir. Mükellefler, peçeleme ile özel hukukun geçerli saydığı biçimleri kullanarak vergi kanunlarına şeklen uygun ancak öz itibarıyla aykırı işlemler yoluyla gerçek iktisadi işlemi gizleme yoluna gidebilmektedir. Peçeleme devletin vergi kaybına, mükellefler arasında ise vergi adaletinin sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle peçeleme ve kanuna karşı hileye başvurma nedenlerinin bireysel ve toplumsal düzeyde incelenmesi önem taşıdığından, bu hususların bireyden topluma ve toplumdan bireye etkilerin bir arada incelendiği sosyal psikoloji bağlamında ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, Türk vergi hukukunda peçeleme kavramsal olarak incelenmiş, daha sonra ise mükellefleri peçeleme işlemlerine başvurmaya yönelten nedenler sosyal psikolojiyi oluşturan psikolojik sosyal psikoloji ve sosyolojik sosyal psikoloji çerçevesinde değerlendirilmiştir. Peçelemeye başvurma nedenleri bireyden topluma etkileri nedeniyle psikolojik sosyal psikoloji ve toplumdan bireye etkileri nedeniyle sosyolojik sosyal psikoloji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak; mükelleflerin peçeleme işlemlerine başvurmalarına neden olan bireysel ve toplumsal etkenleri en aza indirecek veya ortadan kaldıracak düzenlemelere yer verilmesi gerektiği, bu açıdan bireysel ve toplumsal nedenlerin ayrı ayrı ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kanuna Karşı Hile, Peçeleme, Sosyal Psikoloji.

Tax Veiling in Turkish Tax Law and Social Psychology

■ Abstract

Tax veiling, which is a concept specific to tax law, is considered as the reflection of fraud against law, which is a private law concept, on tax law. By using veiling and forms deemed valid by private law, taxpayers may try to hide the real economic transaction by means of transactions that are in conformity with tax laws in form but contrary to their essence. Tax veiling causes loss of tax revenues of the state and failure to provide tax justice among taxpayers. For this reason, since it is important to examine the reasons for tax veiling and fraud against law at the individual and social level, these issues should be considered in the context of social psychology, where the effects from individual to society and from society to individual are examined together. In this study, tax veiling in Turkish tax law is conceptually examined, and then the reasons that lead taxpayers to apply tax veiling are evaluated within the framework of psychological social psychology and sociological social psychology. The reasons for tax veiling appear in the form of psychological social psychology due to its effects from the individual to the society and sociological social psychology due to its effects from the society to the individual. As a result, it has been stated that regulations that will minimize or eliminate the individual and social factors that cause taxpayers to tax veiling should be included, and in this respect, individual and social reasons should be handled separately.

Keywords: Fraud against Law, Tax Veiling (Tax Camouflage), Social Psychology.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ranadayioğlu@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9073-6430.

GİRİŞ

Vergi hukukuna özgü bir kavram olarak karşımıza çıkan peçeleme ile gerçek işlem görünürde bir işlemin arkasına gizlenmekte ve kanuna karşı hile yapılmış olmaktadır. Bu bağlamda peçeleme, özel hukukta yer alan kanuna karşı hilenin vergi hukukuna yansımaları olarak karşımıza çıkmakta; ancak peçeleme kavramının yalnızca hukuki olarak incelenmesi, psikolojik ve sosyolojik etkilerinden bağımsız olarak ele alınması, bu etkilerinin anlaşılabilmesi için yeterli olmamaktadır.

Bireylerin kanuna karşı hile yapmaları ve vergi kanunlarını ihlal etmeleri, bireysel ve toplumsal olarak pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda mükelleflerin vergi kanunlarını ihlal etme nedenlerinin bireysel ve toplumsal açıdan incelenmesi önem taşımaktadır. Dolayısıyla incelemeler toplumsal boyuta yoğunlaştığı oranda sosyolojinin ve bireysel boyuta yoğunlaştığı oranda da psikolojinin araştırma alanına girmektedir. Bu nedenle çalışmada, bireylerin toplumu, toplumun da bireyleri etkilediği düşüncesini temel alan sosyal psikoloji biliminden hareketle peçeleme sözleşmelerine yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak ilk bölümde kanuna karşı hile ve peçeleme kavramları ile bu kavramların ilişkisi, ikinci bölümde de sosyal psikoloji kavramsal olarak ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise peçeleme sözleşmelerinin yapılma nedenleri diğer bir ifadeyle mükelleflerin peçeleme işlemlerine yönelme nedenleri sosyal psikoloji bağlamında değerlendirilecektir.

1. KANUNA KARŞI HİLENİN TÜRK VERGİ HUKUKUNA YANSIMASI: PEÇELEME SÖZLEŞMELERİ

Kanuna karşı hile kavramı, bir özel hukuk kavramı olmasına rağmen çalışmanın konusunu oluşturan peçeleme sözleşmelerinin özelliği itibarıyla incelenmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanuna karşı hile kavramı incelenirken, kendisine uyulması zorunlu olan bir norm ve bundan kaçmaya çalışan diğer bir ifadeyle hem normun gereklerini yerine getirmek istemeyen hem de bu eylemi gizlemek isteyen bir özne olduğu düşünülmektedir (Topçuoğlu, 1950: 3).

Kanun belli bir hususu, bir hukuki veya ekonomik sonucu emredici bir kuralla yasaklamışsa aynı sonuca kanun metnine uygun başka bir yoldan giderek ulaşmak kanuna karşı hile niteliğinde olup kanuna karşı hile hukuka aykırı bir mahiyet arz etmektedir (Reisoğlu, 2006: 112). Kanuna karşı hilede taraflar, hukuk düzeninin yasakladığı hukuki veya iktisadi bir sonucu elde etmek için, hukuken caiz olan bir başka hukuki işleme başvurmaktadır (Eren, 1998: 345). Taraflar sözleşmenin kendilerini de bağlayacağına anlaşıyorlar; ancak emredici bir kuralı etkisiz kılma amacına yönelik olduğundan sözleşmeler kanun gereği geçersiz olmaktadır (Reisoğlu, 2006: 112).

Peçelemelerde ise mükellefler hukuken izin verilen bir biçimde diğer bir ifadeyle medeni hukuk şekillerinden yararlanarak vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesine, böylelikle vergi mükellefiyetinin yerine getirilmesine engel olabilmektedir ki bu durum, kanuna karşı hile ile birebir örtüşmektedir (Saban, 2006: 73). Bu özellikleri ile peçeleme, özel hukukta düzenlenmiş olan kanuna karşı hilenin vergi hukukundaki görünümü ya da yansımaları olarak değerlendirilmekte olup belli hukuki biçimlerin

yalnızca vergiden kaçmak amacıyla kullanılması objektif iyiniyet ilkesine de ters düşmektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 28).

Peçeleme işlemleri vergilendirmede mali güç ve eşitlik ilkeleri açısından sorun oluşturmaktadır (Taşkın, 2012: 75). Peçeleme işlemlerinin vergi hukuku bakımından geçerli sayılması, bu eylemleri gerçekleştirenlerin mali güçleri olmasına rağmen vergilendirilmemeleri ve dolayısıyla aynı mali güce sahip kişilerin farklı vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır (Yılmaz, 2013: 1768).

Vergi hukukunda amaçsal yorumun yapılması çabaları, vergi hukukuna peçeleme adı verilen müesseseyi kazandırmıştır (Şenyüz, 2008: 24). Ancak, mevzuatımızda peçeleme kavramına ve peçeleme sözleşmelerine ismen veya kavram olarak yer verilmemiş olup peçeleme kavramı vergi hukukuna literatür tarafından kazandırılmıştır (Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2020: 72).

Medeni Hukuk kurumlarını ya da sözleşme biçimlerini başarılı bir şekilde kullanarak vergi borcunu azaltma eylemine vergi peçelemesi veya vergide kaçamak denilmektedir (Kırbaş, 2018: 59). Bu bağlamda vergi yükümlüleri ve sorumlularının özel hukuk biçimlerini ve kurumlarını olağan kullanımları dışında kötüye kullanarak vergi kaçırma amacıyla yaptıkları sözleşmelere peçeleme sözleşmesi denilmektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 26). Vergi kanununun amacına göre, vergilendirme konusu olan iktisadi sonuca vergi kanununun doğrudan doğruya kapsamadığı bir hukuksal biçimle ulaşılmaya çalışılmaktadır (Kaneti, 1986/1987: 45).

Peçeleme sözleşmeleri, medeni hukuk yönünden geçerli olmasına rağmen, vergiyi azaltmaya yönelmişse vergi hukuku açısından geçerli olmamaktadır (Kırbaş, 2018: 59). Özel hukukun geçerli kabul ettiği biçimler vergi hukuku bakımından peçeleme oluşturduğu takdirde, özel hukuk biçimleri ve kavramlarının bir yana bırakılarak vergi hukuku açısından işlemin gerçek niteliğinin esas tutulacağı Vergi Usul Kanunu'nda m. 3/B-1'de "Vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır" ifadesi ile açıkça belirtilmiştir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 5).

Peçeleme sözleşmeleri kanuna şeklen uygun olmakla birlikte, kanunun özüne aykırılık teşkil etmektedir ve sözleşmelerde peçelemenin varlığı sonucuna ekonomik yaklaşımla varılmaktadır. Peçelemede yorum yolu ile ekonomik gerçeklik saptanarak görünüşteki hukuki biçime itibar edilmemektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 29). Ekonomik yaklaşım yoluyla peçeleme sözleşmeleri ile üzeri örtülen ve gizlenmek istenen işlemlerin gerçek mahiyeti ortaya çıkarılarak bu işlemin sonuçları üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle vergi idaresi işlemde peçeleme olduğunu tespit ettiğinde peçelenen işlemi vergilendirmeye esas alarak değerlendirmektedir (Şenyüz, 2008: 25). Bu vergilendirme, vergi kanunlarının amaca göre uygulanarak söz konusu kanunu dolanmayı hedefleyen işlemi kapsamamasından kaynaklanmakta olup iktisadi içerik ve öz de hukuksal biçime üstün tutulmaktadır (Kaneti, 1992: 263).

Peçeleme sözleşmeleri pek çok yargı kararına konu olmaktadır. Bunlardan biri, Danıştay 7. Dairesinin verdiği karar¹ olup bu kararda, karı koca arasında gayrimenkullerini birbirlerine ölünceye kadar bakma sözleşmeleri ile devretmeleri, veraset ve intikal vergisini kaçırmaya yönelik bir peçeleme sözleşmesi olarak nitelendirilmiştir. Zira bu kişiler birbirlerine evlilik bağı gereği ölünceye kadar hali hazırda bakmakla yükümlüdür.

Aynı dairenin başka bir kararında da², sembolik denecek kadar küçük bir peşinat ile milyonlar değerindeki taşınmaz malın, geri kalan bedeli beş yıl içinde ödenmek üzere reşit olmayan kişi adına alınıp tescil ettirilmesi; çocuğun herhangi bir katkısı olmadığı ve borcun babanın çalışma ve gayreti, maddi ve manevi olanaklarının kullanılması ile ödeneceği gerekçesiyle bağış olarak nitelendirilmiş ve veraset ve intikal vergisine tabi olması öngörülmüştür. Bu örnek olayda, olayın gerçek mahiyeti esas alınarak vergi salınmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, bazı olaylarda ivazsız intikaller, veraset ve intikal vergisine ilişkin istisnadan yararlanmak amacıyla parçalara bölünerek yapılmaktadır. Böyle durumlarda, özellikle intikalın uzun sayılabilecek aralarla yapılması durumunda peçelemenin varlığını tespit etmek ve ileri sürmek zorlaşmaktadır.

Vergi kanunları bazen de belli sözleşmelerin peçeleme sözleşmeleri olarak kullanılabilceğini düşünerek belli koşullar altında yapılan sözleşmelerin geçersiz sayılacağını ya da kısmen geçerli olacaklarını hükme bağlamıştır (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 27). Örneğin; Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 12. ve 13. maddelerine göre, örtülü sermaye üzerinden hesaplanan faizler ve transfer fiyatlandırması yoluyla dağıtılan örtülü kazançlar gider olarak matrahtan indirilememektedir. Bu biçimlerde yapılmış olan sözleşmeler kanunun öngördüğü ve adi yasal karine özelliği taşıyan peçeleme sözleşmeleridir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 28).

2. KAVRAMSAL OLARAK SOSYAL PSİKOLOJİ

Sosyal psikoloji, bireylerin bireysel olarak ve gruplar halinde birbirleri hakkında nasıl düşündüklerini, hissettiklerini ve nedenlerini, birbirleriyle nasıl etkileşim kurduklarını ve birbirlerini nasıl etkilediklerini inceleyen bilim dalıdır (Bordens ve Horowitz, 2002: 3; Myers ve Smith, 2012; Schneider, Gruman ve Coutts, 2017: 4). Bir diğer tanıma göre ise sosyal psikoloji, sosyal davranışın açıklanması, toplumsal düzeyde bireyin aldığı rol ve toplumsal süreçlerin birey üzerindeki etkilerini incelemektedir (Narter, 2007: 24). Bu bağlamda sosyal psikoloji “sosyal durumlarda birey davranışının doğasını ve nedenlerini” araştırmakta olup (Baron, Byrne ve Suls, 1989) sosyal psikolojinin incelediği konular; benlik, sosyal biliş, sosyal etki, grup süreçleri, önyargı ve ayrımcılık, kişiler arası süreçler ve toplum yanlısı davranış biçimindedir (Brown, 2006).

Sosyal psikoloji, psikolojinin sosyal davranışı inceleyen alt dalı olup (Bordens ve Horowitz, 2002: 8) insan davranışlarına psikolojinin diğer dallarına kıyasla daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır (Bordens ve Horowitz, 2002: 3). Sosyal psikolojinin odak noktası, insan gruplarının

¹ Danıştay 7. Dairesi, E. 1985/164, K. 1987/2 (Danıştay Dergisi, Sayı: 68-69, s. 480-482).

² Danıştay 7. Dairesi, E. 1984/3975, K. 1985/1531 (Danıştay Dergisi, Sayı: 62-63, s. 299-302).

incelendiği sosyolojiden oldukça farklı olup bireyleri inceleyen psikoloji bilimine daha yakındır; nitekim sosyal psikoloji grup içindeki bireye odaklandığından, bireylerin inançlarını, tutumlarını ve davranışlarını incelemektedir (Lamont, 2009: vii). Bu bağlamda sosyal psikoloji; insanların, diğer insanların gerçek veya hayali varlığı hakkında nasıl düşündüklerini ve hissettiklerini, onları nasıl etkilediklerini ve bunlarla nasıl ilişki kurduklarını araştırmaktadır (Allport, 1985; Jones, 1998). Nitekim sosyal psikolojiyi “sosyal” yapan, insanların çevredeki diğer insanlar tarafından nasıl etkilendiğini araştırması düşüncesidir (Hogg ve Vaughan, 2014: 4) ve sosyal psikolojinin temelinde, “sosyal etki” olarak adlandırılan “her insanın diğer insanlardan etkilendiği” düşüncesi yer almaktadır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 30). Diğer bir ifadeyle sosyal psikolojide bireylerin davranışları sosyal ve kültürel ortamlarla etkileşim içinde incelenmektedir (Göksu, 2007: 18).

Sosyal psikoloji, insanlar arasındaki bütün etkileşim alanlarını olduğu kadar, başkaları yokken bile görülen, toplumsal olgularla doğrudan ilişkili değişik davranışları da kapsamakta ve insanların birbirlerini nasıl etkiledikleri konusunda sorulabilecek her soru sosyal psikoloji alanına girmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003: 17). Sosyal psikoloji araştırmaları, temel olarak sosyal çevreye odaklanmaktadır. Özetle sosyal psikolojinin temelleri; toplum bireyi ne kadar etkiliyorsa bireyin de toplumu o derece etkilediği ve bu sebeple birey ve toplumun birbirinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesine dayandığından, birey ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim üzerine kurulmuştur.

Sosyal psikoloji alanında iki temel yaklaşım veya tanımlamadan bahsedilmektedir. Bu iki yaklaşım, sosyal psikolojinin bir bilim dalı olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmasıyla da ilişkili olup bu yaklaşımlar aşağıda gösterilmektedir (Göksu, 2007: 17). Buna göre, bireyden topluma ve toplumdan bireye etkileşimi ele alan psikolojik sosyal psikoloji ve sosyolojik sosyal psikoloji ortaya çıkış biçimleri ve olayları inceleme biçimleri itibarıyla farklılaşmaktadır.

Psikolojik Sosyal Psikoloji	Sosyolojik Sosyal Psikoloji
<ul style="list-style-type: none"> • William McDougall • 1908 • Kitap: Introduction to Social Psychology • İngiliz psikolog • Sosyal davranışın temeli içgüdü • Çalışma birimi birey • Sosyal psikoloji: "kişinin toplum içindeki davranışını ele alan bilim" • Olaylar içten dışa (bireyden çevreye) ele alınır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Edward Alsworth Ross • 1908 • Kitap: Social Psychology • Amerikalı sosyolog • Sosyal davranışın temeli taklit • Çalışma birimi toplum • Sosyal psikoloji: "sosyal çevre tarafından etkilenen, denetlenen ve sınırlandırılan insan davranışını inceleyen bilim" • Olaylar dıştan içe (çevreden bireye) ele alınır.

Şekil 1. Sosyal Psikoloji Yaklaşımları

Kaynak: Göksu, 2007: 17-20'den yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Sosyal psikoloji; spor, sağlık, eğitim, yargı sistemi gibi hayatın pek çok alanı ile ilişki içinde olup sosyal psikoloji araştırma ve uygulamaları bu alanların her birinde yapılabilmektedir. Hangi durumsal faktörlerin suç davranışını etkilediği, bir suçun işlendiğini bilen veya şahit olan kişilerin bu

suçu ihbar etmek, suça iştirak etmek veya sessiz kalmak hususlarından hangisini seçtiği ve bu seçimin nedenleri gibi unsurların araştırılmasında sosyal psikolojinin rolüyle ilgili olarak sosyal psikologlar, davranışı açıklamak için hem kişinin hem de durumun rolünün dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir; nitekim suç eylemleri kişi ve çevre arasındaki etkileşimin sonucu olarak görülmektedir (Day ve Marion, 2017: 288). Bu görüş, Kurt Lewin'in $B = f(P, E)$ ünlü teoreminden türemiş olup buna göre davranış (B), birey (P), çevre (E) ve bu ikisi arasındaki etkileşimin (f) bir fonksiyonudur (Lewin, 1951). Dolayısıyla bu teoride, suçu teşvik eden çevresel faktörler üzerinde durulmaktadır.

3. PEÇELEME SÖZLEŞMELERİNİN SOSYAL PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukuk sosyolojisi göz önüne alınarak incelendiğinde; kanuna karşı hileye neden olacak davranışlarda bulunmanın ve kanunlara uymamanın bireysel ve toplumsal açıdan ele alınması gereken pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu bağlamda, peçeleme işlemlerine başvurulmasının nedenleri irdelenirken, kanuna karşı hileye başvurmanın nedenlerinin de incelenmesi önem taşımakta; zira her ikisine başvurmanın da psikolojik ve sosyolojik nedenleri genel olarak aynı noktalarda toplanmaktadır.

Peçeleme ve genel olarak kanuna karşı hile sonucunda devlet vergi kaybına uğramakta, bireyler açısından ise mükellefler arasında adaletin tesis edilememesi gibi toplumsal ve bireysel alanda pek çok olumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan sorunların giderilmesi için peçeleme sözleşmelerine eğilimin nedenlerinin psikolojik ve sosyolojik anlamda araştırılması önem taşımaktadır.

Vergi ödemek istememe veya daha az vergi ödeme isteme isteğinin altında yatan neden temel olarak vergi sistemine, vergi politikalarına ve vergi düzenlemelerine karşı duyulan rahatsızlıklardır (Akman, 2008: 39). Mükelleflerin peçeleme veya kanuna karşı hile yollarına başvurmaları da mali kaygılar veya çeşitli bireysel nedenlerle daha az vergi ödeme veya hiç vergi ödememe isteğinden kaynaklandığından; peçelemenin nedenlerini incelerken vergi sistemine karşı duyulan rahatsızlıkların incelenmesinde yarar görülmektedir.

Vergi sistemine duyulan rahatsızlıklar; vergi sisteminin karmaşık ve adaletsiz olması, idarenin mükellef odaklı yaklaşım sergilememesi, diğer mükelleflerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmemeleri gibi toplum ve çevre kaynaklı hususların birey üzerinde oluşturduğu algılardan kaynaklanmaktadır. O halde kanuni bir düzenlemeden rahatsızlık duyan bir birey; i) her şeye rağmen itaat etmek, ii) kanun maddesini açıkça ihlal etmek ve iii) kanun maddesinden gizli kaçmak olarak sınıflandırılabilen üç tepkiden birini göstermektedir (Topçuoğlu, 1950: 6-7).

Vergilendirmeye karşı mükellefler, vergiyi kabullenerek/benimseyerek vergi mevzuatına uyma davranışı gösterebileceği gibi; aktif ve pasif direniş biçiminde vergiye karşı direnç de gösterebilmektedir. Aktif direniş vergiyi reddetme, vergi kaçakçılığına başvurma gibi yollarla gerçekleşmekteyken; bireyler vergiden kaçınma, üretimden vazgeçme, vergi inzivası, vergisel yükümlülüklerin geç yerine getirilmesi ve vergi planlaması gibi yollardan yararlanarak pasif direniş de

gösterebilmektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 126, 138-150; Gök, 2007: 150; Pürsünlerli Çakar, 2013: 1295).

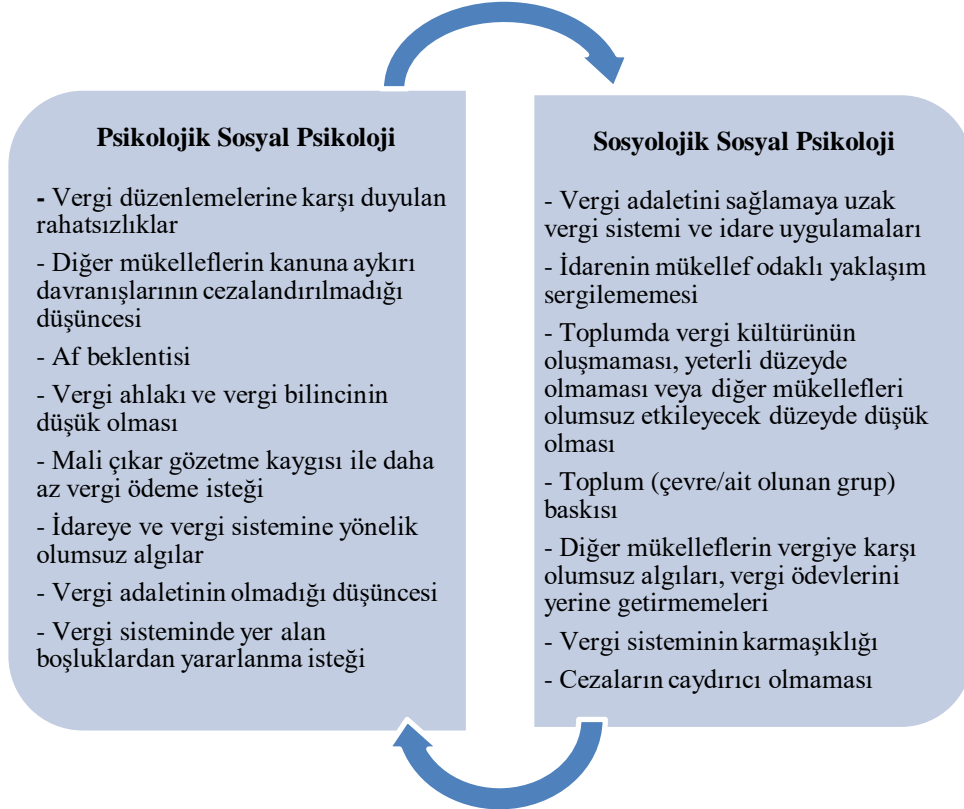
Vergiye karşı gösterilen direnç (vergiyi kabul etmeme); kimi zaman bireylerin vergi ahlakı, vergi etiği, vergiye karşı olumsuz algılar, af beklentisi, diğer mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini zamanında ve doğru bir biçimde yerine getirmediği bu nedenle de vergi sisteminin adaletsiz olduğu düşüncesi gibi bireyden topluma (psikolojik sosyal psikoloji) biçiminde gerçekleşmektedir.

Vergi hukukunda peçeleme açısından bakıldığında, peçelemenin yer aldığı idarece fark edilmesinden sonra işlemlerin gerçek mahiyetinin esas alınması, gizlenen iktisadi gerçekliğin vergilendirmeye konu edilmesi çerçevesinde devletin uğradığı zararın telafisi yoluna gidilmektedir (Akman, 2008: 42). Ancak, bu süreçte, kanuna karşı hile veya peçeleme yoluna başvurmuş bireyin neden bu yola gittiği, bireysel zorunluluk nedeniyle mi yoksa yalnızca kendi çıkarını koruma amacıyla mı hileye başvurduğu hususu göz ardı edilmekte ve araştırılmamaktadır (Akman, 2008: 42). Nitekim bazen idare bu unsurları yeterince araştırmadan bazı işlemleri hızlı bir biçimde peçeleme olarak da nitelendirebilmektedir. Oysa ki neden böyle bir yola başvurduğu hususu üzerinde durulmayan bireyler, her zaman öncelikle kendi çıkarlarını korumaya yönelmekte, bireylerin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunmakta ve böylelikle kanunu yaratan da ihlal eden de gerçekte bireysel iradeler olmaktadır (Akman, 2008: 42). Bu husus peçelemede sosyal psikolojinin bireyden topluma (psikolojik sosyal psikoloji) kısmını göstermektedir.

Vergi direnci kimi zaman da devletin zorlayıcı politikaları, idarenin mükellef odaklı yaklaşım göstermekten ziyade mükellefleri cezalandırmayı tercih etmesi, idarenin vergi adaletini sağlamaya yönelik olmayan politikaları, toplumda vergi ödemeye eğilim göstermeyen ve vergiye karşı olumsuz algıya sahip bireylerden oluşan bir vergi kültürünün olması, vergi aflarına çok fazla başvurulması gibi toplumdaki bireye (sosyolojik sosyal psikoloji) gerçekleşmektedir. Bireyler toplumdan/çevreden gelen bu etkiler nedeniyle vergiye karşı olumsuz davranış sergilemekte ve gerçekte var olan işlemleri gizleyerek peçeleme yoluna gitmektedir.

Diğer taraftan, toplumu yansıtmayan, başka bir deyişle toplumun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki ve kültürel özellikleri dikkate almayan vergi sistemleri de bireyler tarafından kolaylıkla benimsenememekte; bu nedenle de vergi ödeme istekliliğinin azalmasına ve vergiye karşı olumsuz algı oluşmasına neden olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumu yansıtan politikalar daha az dirençle karşılanmakta, toplum tarafından kolaylıkla kabul görerek benimsenmektedir (Dayıoğlu, 2018: 1). Bu durum da sosyal psikolojinin toplumdaki bireye olan yönünü (sosyolojik sosyal psikoloji) oluşturmaktadır. Nitekim kanunlarla ilgili bir diğer husus da vergi mevzuatının mükellefler tarafından hem anlaşılabilir, basit ve açık olması (karmaşık olmaması) hem kabul edilebilir olması hem de adaleti tesis edecek düzenlemeler içermesi şeklinde düzenlenmesidir. Kısaca ifade etmek gerekirse bireylerin haksız veya adaletsiz gördükleri düzenlemelerden kanuna aykırı fiillerle (vergi kaçakçılığı) veya kanuna aykırı olmamakla birlikte mevzuattaki boşluklardan yararlanarak kaçma eğilimi (vergiden kaçınma) göstermelerine engel olacak biçimde düzenlemeler yapılmalıdır.

Aşağıda Şekil 2’de peçeleme işlemlerine veya kanuna karşı hileye başvurma nedenleri psikolojik ve sosyolojik sosyal psikoloji bağlamında ayrı ayrı gösterilmektedir. Her iki grupta yer alan nedenler birbiriyle etkileşim halinde olup tüm unsurlar birbiriyle ilişkili olarak birey toplumu ve toplum bireyi etkilemektedir. Bu husus, suç oluşturan fiillerin kişi ve çevre arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıktığını savunan Lewin’in (1951) teoremi ile uyumlu olup bireyin sosyal psikoloji bağlamında peçeleme veya kanuna karşı hile yoluna başvurma nedenleri bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. Peçeleme veya Kanuna Karşı Hileye Başvurmanın Sosyal Psikoloji Bağlamında Nedenleri

Her birey veya mükellef, kanuni düzenlemeler çerçevesinde oluşturduğu davranış ve eylemleriyle kendi çıkarını korumayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan, mevzuata uygun bir şekilde hareket ederek herkesle eşit ve adil şartlarla vergi yükümlülüğünü yerine getirmekten memnun olan bireyler olduğu gibi, ayrıcalık sahibi olmak isteyen ve uygulamalardan memnun olmayan bireyler de bulunmaktadır. Böylelikle esasen her kanun, psikolojik bakımdan bireyler için bir sınırlama olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçuoğlu, 1950: 6). Bu sınırlamanın bireyler üzerinde oluşturduğu baskı ve toplumsal yaşamda karşı karşıya kalınan adaletsizliklerin bileşkesi ve bireyin kendi adalet idesi, bu noktada bireyin davranış yönünü belirlemekte ve hangi davranış biçimini benimseyeceğine yön vermektedir (Akman, 2008: 43). İşte bu durum, sosyal psikolojinin sosyolojik sosyal psikoloji ve psikolojik sosyal psikoloji sınıflandırmasının birleşerek hangisinin ağır basacağını ve bireyin davranışının hangi yöne doğru eğilim göstereceğini belirlemektedir. Zira birçok yasal düzenleme, çevre baskısı, idarenin uygulamaları ile çevrelenmiş ve vergi ödevlerini yerine getirmede baskı

hisseden bireylerin bir noktada psikolojisi devreye girmekte ve psikolojik ve sosyolojik tüm unsurları dikkate alarak davranış biçimini oluşturmaktadır. Özet olarak kanuna karşı hile veya peçelemeye başvurmanın nedenleri, kanunlarla sosyal ihtiyaçlar arasındaki ve sosyal ihtiyaçlarla bireysel ihtiyaçlar arasındaki ilişki ve etkileşimde ortaya çıkmaktadır (Topçuoğlu, 1950: 177).

Bireyin peçelemeye veya genel olarak kanuna karşı hile içeren davranışlara başvurması, aynı zamanda bu davranışların nasıl cezalandırılacağı, bir diğer ifade ile caydırıcı faktörler ile de yakından ilgilidir. Grasmick ve Bursik (1990); caydırıcı faktörleri yalnızca yasal cezalar olarak düşünmek yerine üç gruba ayırarak devletin uyguladığı cezalar olan yasal yaptırımlar, kişinin ait olduğu gruptaki sosyal norma uygun olarak davranmadığı zaman karşılaşacağı utanç ve kaybedeceği saygınlığı ifade eden toplumsal etki ve kişinin kendine uyguladığı bir ceza olan suçluluk duygusu şeklinde sınıflandırmıştır (Grasmick ve Bursik, 1990: 845). Ağır yasal yaptırımlar uygulanmasının suça yönelimi azaltacağı genel kanısı olmasına rağmen, bazı bireyler bunu göze alarak kanuna aykırı faaliyetlerde bulunabilmekte, bazıları ise vergiye karşı tepkileri artırabilmektedir. Kişilerin davranışlarının içinde buldukları grup tarafından etkilenmesi ise önemli bir caydırıcı olup bireyler etrafında sevdikleri insanlardan oluşan referans grubu vergi kaçırmayı benimsiyor ve onaylıyorsa vergi kaçıracaktır ve vergi kaçırdığı için herhangi bir sosyal ayıplama olmayacaktır (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 233). Üçüncü etki olan suçluluk duygusu ise bireyin suçu içselleştirebilme ve kabullenebilme düzeyi ve vergi ahlakı, vergi bilinci gibi pek çok faktörden etkilenerek bireyden topluma sosyal psikoloji üzerine yoğunlaşmakta ve caydırıcı hususların tümü nihayetinde bu etki çerçevesinde sonuçlanmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireyler, çeşitli nedenlerle, kanuna karşı hilenin vergi hukukundaki görünümü olan peçeleme işlemlerine başvurabilmektedir. Nitekim peçeleme kavramının yalnızca hukuki olarak, bir diğer ifadeyle psikolojik ve sosyolojik etki ve nedenlerinden bağımsız olarak incelenmesi peçelemenin nedenlerinin anlaşılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle sosyal psikoloji çerçevesinde peçelemenin incelenmesi önem taşımaktadır.

Peçelemeye başvurma nedenleri, bireyden topluma etkileri nedeniyle psikolojik sosyal psikoloji ve toplumdaki bireye etkileri nedeniyle sosyolojik sosyal psikoloji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Tüm bu hususlar, birbiriyle etkileşimli olarak bireyi etkilemekte olup bireyler tüm bireysel ve toplumsal unsurların bileşkesi olarak sosyal psikoloji çerçevesinde davranışını oluşturmaktadır.

Kanuni düzenlemelerde peçeleme sözleşmelerinin oluşturulmasına engel olacak hükümler bulunsa da bireyler vergisel yükümlülüklerini azaltmak ve daha az vergi ödemek amacıyla mevzuatta yer alan boşluklardan yararlanabilmektedir. Peçeleme sözleşmeleriyle gizlenen işlem, ekonomik yaklaşımla ortaya çıkarılmakta ve buna göre vergilendirme yapılmaktadır. Ancak, bu işlemlerin tespit edilmesi ve idarenin resen araştırdığı peçelemenin varlığını ileri sürmesi her zaman kolay olmamaktadır. Bu nedenlerle mükelleflerin daha az vergi ödeme isteği dolayısıyla peçeleme

işlemlerine başvurmasına neden olan bireysel ve toplumsal etkenleri en aza indirecek veya ortadan kaldıracak düzenlemelere yer verilmelidir. Örneğin; bireysel nedenlerden vergi ahlakını ve vergi bilincini artıracak düzenlemeler yapılmalı, mükelleflerin idareye ve vergi sistemine karşı olumsuz algılarını ortadan kaldıracak işlemler yapılmalı; diğer taraftan toplumdan bireye olumsuz etkileri en aza indirecek biçimde vergi adaletini artıracak, cezaların caydırıcı olmasını sağlayacak, vergi sisteminin karmaşıklığını ortadan kaldıracak düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akman, Ş. T. (2008). Vergi Hukukunda “Peçeleme” Kavramının Hukuksal ve Sosyolojik Analizi. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 26-48.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). *Vergi, Zulüm ve İsyân*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Allport, A. (1985). The Historical Background of Social Psychology. In *Handbook of Social Psychology* (Eds. Lindzey, G. and Aronson, E.). Vol. 1, 3rd ed., 1-46. New York: Random House.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji* (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Baron, R. A., Byrne, D. and Suls, J. (1989). *Exploring Social Psychology*. Allyn & Bacon.
- Bayraklı, H. H., Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları. *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 224-279.
- Bordens, K. S. ve Horowitz, I. A. (2002). *Social Psychology*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. Second Edition.
- Brown, C. (2006). *Social Psychology*. SAGE Publications.
- Day, D. M. ve Marion, S. B. (2017). Applying Social Psychology to The Criminal Justice System. In *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems* (Eds. Gruman J. A., Schneider, F. W. ve Coutts, L. M.), 287-318. SAGE Publications, Inc, Third Edition.
- Dayioğlu, M. R. (2018). *Mali Sosyoloji ve Vergi Uyumu*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eren, F. (1998). *Borçlar Hukuku-Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Freedman, L. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal Psikoloji* (Çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gök, A. K. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXII(1), 143-163.
- Göksu, T. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Grasmick, H. ve Bursik, R. (1990). Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model. *Law and Society Review*, 24(3), 837-861.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2014). *Social Psychology*. United Kingdom: Pearson Education UK, Seventh Edition.
- Jones, E. E. (1998). Major Developments in Five Decades of Social Psychology. In *The handbook of social psychology* (Eds. Gilbert, D. T., Fiske, S. T. and Lindzey, G.), 3-57. McGraw-Hill.
- Kaneti, S. (1986/1987). *Vergi Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaneti, S. (1992). Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 131.
- Kırbaş, S. (2018). *Vergi Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Lamont, E. P. (2009). *Social Psychology: New Research*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Lewin, K. (1951). Problems of Research in Social Psychology. In *Field theory in social science* (Ed. Cartwright, D.), 155-169. New York, NY: Harper & Row.
- Myers, D. G. ve Smith, S. M. (2012). *Exploring Social Psychology*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Narter, M. (2007). Sosyal Psikolojinin Sosyal Kavramına Dair Öneriler. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 2007/2, 23-30.
- Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2012). *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pürsünlerli Çakar, E. (2013). Vergiye Karşı Direnme Şekilleri ve Vergi İnzivası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(1-2), 1293-1313.
- Reisoğlu, S. (2006). *Borçlar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Saban, N. (2006). *Vergi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Schneider, F. W., Gruman, J. A. ve Coutts, L. M. (2017). Defining The Field of Applied Social Psychology. In *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems* (Eds. Gruman J. A., Schneider, F. W. ve Coutts, L. M.), 3-25. SAGE Publications, Inc, Third Edition.
- Jamie A. Gruman, Frank W. Schneider, & Larry M. Coutts. (2017). *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems*. SAGE Publications.

- Şenyüz, D. (2008). Peçeleme ile Muvazaanın Niteliği ve Arasındaki Farklar. *Yaklaşım Dergisi*, 185, 24-27.
- Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A. (2020). *Vergi Hukuku (Genel Hükümler)*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Taşkın, Y. (2012). Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesine Genel Bakış. *Mali Çözüm Dergisi*, 109, 69-76.
- Topçuoğlu, H. (1950). *Kanuna Karşı Hile (Kanundan Kaçınma Yolları)*. İzmit: Selüloz Basımevi.
- Yılmaz, E. (2013). Kanuna Karşı Hilenin Vergi Hukukundaki Görünümü Olarak Peçeleme Kavramı ve Muvazaa ile Mukayesesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(1-2), 1757-1781.